

# “124 szilvásgombóc csak az élet”

Báttonyi “Üvegpest” György esete a hortobágyi kanász metállal

Kápolnák mélyén zeng az ének  
Énekzengésben múlnak évek  
Kimegy és bemegegy sok furcsa lány  
Így lesz ez már ezután  
(B. Gy.)

Az itt következő gondolatok egy második évtizedét alig túllépett fiatalember viharosan csendes, utóbbi hat esztendejének kívánnak (...) emléket állítani.

Két okból vettem rá muzsikus barátomat erre a beszélgetésre. Az egyik: Báttonyi György, zeneszerző és elődóművész az elmúlt hat évet le(meg)pecsételtnek, sőt szinte meg nem történtnek tekinti, ami egy “úgynevezett nemzetközi karriertörténettel” szemben – már önmagában – szorosan lényegbevágó kérdezősködésre sarkall.

A másik: Pilinszky Auschwitz-járásának egyik foglalatja. “...Az egyik fotó hozzásegített szemléletem bizonyos újrafogalmazásához. (...) Álltam a kép előtt, s erőnek-erejével meg akartam állítani a húsz évvel ezelőtti boldogtalanságot – ahogy látszatra a fényképfelvétel megállította. De én a valóságot akartam megállítani. S akkor megértettem, hogy semminek sincs értelme, ha nem tudjuk jóvá tenni azt, ami már megtörtént. Nos – egy hosszú gondolatsor kihagyásával –, én hiszek abban, hogy jóvá tehetjük azt, ami megtörtént – személy szerint a meszelt deszkák előtt 1942-ben lépegető öregasszonnyal.” (1965. november 7.)

Én pedig abban hiszek, hogy nincs “kis bűn” és “nagy bűn”, csak bűn van és a bűn hiánya (Nagy Szent Bazil). Mindkét esetben: a léttől erőszakkal elvett évek (...). Szeretném, ha legalább zenész barátom előtt világossá tehetném, épp azért van mindennek értelme, mert igenis jóvá tudjuk tenni azt, ami már “elvégeztetett”.

Egyetlen megoldás vezet célhoz “ügyeink nagyságrendjétől” függetlenül: BELENYÚLNI AZ IDŐBE. A teremtmény idejébe, amely számlálható éveink csillámpora – a Teremtő “idejébe”, amely számlálhatatlan, végleges és visszavonhatatlan egyidejűségének “sajátos tartammértéke”, azaz mértékfelettsége.

Érkezés: induláskor.

– Koncertedre hívtál a Fiatal Művészek Klubjába, ekkor találkoztunk először. A közönség létszáma úgy tizenhárom lehetett. “Technikai okokból” (Piros Jancsi valahol elhagyta a valamilyét, talán a gitárját...) bő egy órával később kezdtetek –, legalább tízen megvárták! A siker leírható volt (Film Színház Muzsika, 1986. november). Az itt elhangzottakból született meg első demo kazettátok. Hány éves voltál?

– Iszonyú téli idő volt, erre biztosan emlékszem. Mennyi idős is lehettem? Talán tizenkilenc körül.

– Ionesco azt kérde önmagától: “mit szabad bemutatni a színpadon? Csakis azt, ami megoldhatatlan, vagy valamiféle segélykérvényt írni.” Miért kezdtél zenével foglalkozni?

– Azt hiszem, én egyszerűen mindig is zenész voltam. Egész kisgyerekkoromban is. Persze, amibe lehetett, mindenbe belefogtam, de a gitárom folyton a kezem ügyében volt. Egy idő után lekoptak a dolgok, de a hangszer maradt. Bár hozzáteszem, hogy többször megpróbáltunk szakítani: eredménytelenül... Soha nem törekedtem tudatosan arra, hogy zenész legyek. Erre a pályára valójában nem lehet készülni. Ugyanakkor hozzáteszem, én úgy látom, hogy ma Magyarországon az megy zenésznek, aki máshoz nem ért. Nekem mindig volt “civil” foglalkozásom. Gyakran több is, egyszerre.

– Azt mondd, mindig is zenész voltál. Ma is annak tartod magad?

– Történt egyfajta átalakulás. Mind kevésbé vonz a pódiumjáték. Az évek során szép lassan zeneszerzővé vedlettem. Egyre bizonyosabb, hogy a komponálás mellett kötök ki.

– Térjünk még vissza első és egyetlen (!) zenekarodhoz, az Üvegpesthez. Miért üvegből volt az Üvegpest, és mitől volt pesti az “Üveg”?

– Akkoriban a helyezkedni kívánó zenekarok sorra külföldi neveket vettek fel. Egyik ötletlenebb volt, mint a másik: Dimenzió, Performance – lehetne sorolni. Mi az Üvegpest nevet választottuk. Igaz, nem voltunk mindannyian pestiek, meg az üveghez is túl kemények voltunk. Szimbólumnak szántuk a nevet: törékeny, kiszolgáltatott vállalkozás egy kemény városban. Nem szégyelltem, most se szégyellem ezt a jelképet. Ma is így hívják a “zenekart”, már ami

maradt belőle, vagyis engem. Tulajdonképp óráról órára változott a zenekar. A tagok is, meg ahogy tekerték a satut, a zene is. Mi voltunk az üvegbögre, aminek először a fülét törték le, de mivel még mindig használhatók voltunk, fúrtak az oldalunkba egy lyukat, ameddig még tölthetők voltunk – így ment mindez, amíg bírtuk...

– *Az első, 1986-os demo kazetta, apróbb ritmikai és együttes hangzásbeli kilengéseket leszámítva, már botrányosan (és) egészségesen elkülönült a 80-as évek közepe hazai könnyűzenéjének mocsaras jellegtelenségétől. A csak instrumentális zenét tartalmazó felvételek keverése is zavarbaejtően kiszámíthatatlan, sokrétű. Honnan dobtak ki először "illetékes helyről" ezzel az akkor (is) – 1986! – magyarosan európai frissességű, lendületű muzsikával?*

– '86-ban kapásból kivágtak minket az Országos Rendező Iroda vizsgájáról, bár Csanádi úr, az akkori igazgató, a folyosón már melegen gratulált teljesítményünkhöz. Máig emlékszem a szavaira: sajnós más világot élünk, korán jöttünk, de egyszer majd... Gyakorlatilag nem hagytak fellépni. Kiközösítésünk egyik eklatáns példája Ráday klub-beli fellépésünk. Nem sokkal az ORI-élmény után, különleges kegy gyanánt – gondolták, most éghettek, gyerekek! – megengedték, hogy két punk banda előtt "húzzuk az időt". Nos, az történt, hogy azok, akik még nem rúgtak be eléggé, tátott szájjal ámultak végig, mit működünk a színpadon. Mondanom sem kell talán, ez volt az utolsó eset, hogy a Rádayban játszhattunk. A Petőfi Csarnokban már szóba sem álltak velünk, a művelődési házak is lehúzták a redőnyt előttünk. Egy alkalommal sikerült beférköznünk a Mahart-klubba, amelyet rövidesen kisajátított a Dolly Roll. A 80-as évek közepétől, aki tehette, mindent megtett azért, hogy bebetonozza magát. Aki megvetette a lábát, gondosan ügyelt arra, hogy ez más(ok)nak ne sikerüljön. Az Üvegpest ebben a kiszorítósdiban tört darabokra.

– *Milyen előtanulmányokat folytattál? Mit vártál a képzéstől? Technikai, stílusbeli vagy alkotói útmutatást?*

– Kezdjük a végén az elejét... A kérdés gyökere a Coltrane-i és a Davis-i életút közti különbség. A zenész nagyon sokáig nem tudja, nem tudhatja, melyik út jut neki. Alapvetően kétféle muzsikus van: az egyik jóformán nem is "tanul" zenélni, mégis káprázatos karriert fut be, a legnagyobb váltásokra képes, megcsinál mindent, amit kitalál. Ez nagy érzés lehet. A másik típusú zenész egész életét egy zenekarnak, vagy/és egy elképzelésnek szenteli, esetleg anélkül, hogy ez a maga korában, környezetében bárkit is érdekelne. Némi túlzással az előbbi a Davis-i, az utóbbi a Coltrane-i variáció. Elég későn jöttem rá, hogy az én pályám a coltrane-i életút "helyi változata".

Valójában senkiről nem tudom azt mondani, hogy különlegesen hatott rám. Ezt úgy is fogalmazhatom, hogy mindenkiben találtam valamit, amit jónak éreztem benne, amiből tanulhattam. Szinte válogatás nélkül mindenféle zenét hallgattam. Voltak idők, amikor napokig a szó szoros értelmében csak a zenehallgatásnak éltem. A legvadabbunktól a szimfonikus zenéig mindenből merítettem. De példaképem nem volt.

Zeneiskolai éveim meglehetősen hányatottan teltek. Az Erkel Ferenc Zeneiskolában a legkülönbözőbb tanszakokat és tanárokat váltogattam. Tanárain nemigen tudtak mit kezdeni velem: nem köteleztem el magam hosszabb időre egy hangszer mellett sem, másszóval "nevelhetetlennek" bizonyultam. Lényegében akkor alakult ki bennem a máig vallott meggyőződés, hogy az alkotás lényege nem az önmegvalósítás. Van, aki a pénzkeresetet nevezi alkotásnak, egyesek érzelmeik kifejezését, mások az érvényesülést. Én azt tekintem feladatommak, hogy képviseljem azt a közeget, amelyből jövök, akikért dolgoztam. Furcsán hangozhat, de soha nem a magam "gyönyörűségére", kedvéért zenéltem. Számtalan kiadatlan, sőt fel sem vett zeneanyagot őrzök (..) szalagon és a lelkemben.

– *A szakma korabeli diktátorai joggal földrengést szimatoltak a strukturálisan szerteágazó, mind több árnyalattal színezett, gondosan fésületlen improvizáció-folyamaitokban. A lakkozott kártyavárak épen maradtak, az Üvegpest ellenben feketelista-vezető lett. Gratulálhattatok magatoknak, hogy a politikai diszkrimináció virágzása idején, nektek sikerült a minőség okán szalonképtelenné válni...*

– Fogalmazzunk élesebben: sógor-koma szabadrabló piaci "cenzúra" volt és van. Ma is azért érzik a zenei (?) létemet fenyegetőnek, mert soha nem a piaci kíváncsalmak szerint dolgoztam. Mivel a mai napig nem a zenéből élek, legfeljebb az életemet vehetik el, ha meg akarnak állítani. Pontosan a szakmai diszkrimináció ellen verekszem, amióta csak élek. Senkim nincs a "berkekben", ami a barátaim szerint óriási hátrány. Szerintem épp ez jogosít fel arra, hogy ott segítsem azokat, akiknek szintén se kutájuk, se macskájuk, csak a zenéjük, ahol tudom. Hosszú évek gyűjtögető munkájával létrehoztam egy ultramodern stúdiót, ahol rezsiköltségért fogom elkészíteni az "elfektetett" CD-kész lemezeket. Kiadót persze – egyelőre – aligha fogok találni ezekhez a művekhez, de maximális segítséget fogok nyújtani azoknak, akik a félmúltban "ültek le", hasonlítottak meg magukkal (is). Lehet, hogy évtizedekig porosodnak majd ezek a mesterszalagok, de a zene, a művészetek történelme bebizonyította, hogy a helyzet változhat...

Külön oldalakat érdemelne, hogy a szakma mai diszkriminátorai milyen pénzekből kerültek jelenlegi pozíciójukba? Hírközlési eszközöket vonnak ellenőrzésük alá, és zárolják azokat saját céljaikra. Ezt ma egyáltalán nem vizsgálják. Dehát ki is vizsgálná? Ilyen hivatal nincs. Személyek vannak, akik persze maguk is a diszkrimináció áldozatai. Itt a kör bezárul.

– *Ez rosszabb, mint a politikai feketelista-rendszer volt...*

– Lényegesen rosszabb, mégsem érzek igazán különbséget, mert a politikai feketelistát is ugyanezek az emberek találták ki. Idáig az ávót küldték rám, most a pénzt dugják el előlem. Elkönnyvelik, hogy elvesztem a süllyesztőben. Mondjuk, ezen minden "becsületes sztár" idegeskedni kezdene, gondolván, hogy elfelejtették, én viszont még örülök is neki, mert több időm marad másra.

– *Maradjunk még az elveszett zenészek témájánál. Te itt maradtál és folytattad, folytatod. De emlékezzünk meg a társakról is. Hová lettek? Ki zenél ma közülük? A kirekesztés reményvesztettsége, sokkja fogyasztotta egyszemélyesre az Üvegpestet 1989-re?*

– Azok a zenészek, akik a zenekarból elmentek, végleg elmentek... Nekik az utolsó reményük volt az Üvegpest, ők tényleg menekültek. Először Váradi Jancsi pakolt össze. Londonba ment, majd Ausztráliába. Mostanában egy opálbányában dolgozik, ott szövögeti az álmait. Nyolcvankilencben, karácsony táján hazahozta valami. Sírt szegény, jól berúgtunk. Elvittem a Moszkvicsomon ide-oda Pesten, aztán megmondta, hogy nem marad itt. Kint várja a barátnője, azóta talán a felesége, és itt a film elszakad. Mélyen megdöbbenett az egész, hiszen Jancsi alapító tag volt. Ez azért fontos, mert az Üvegpest kizárólag olyan muzsikusból verbuválódott, akiknek végképp elege volt a zenei nihilból, a jól olajozott semmiből. Csak annyit ígértem nekik, ha kapunk gázsit, azon tisztességgel osztozunk. Aki pénzt akar, menjen a Maximba, ha van ismerőse. Attól volt jó banda az Üvegpest, hogy maradt mindenki. Amíg bírta.

Lehoczki Tibinek családja lett, egy ideig benzinkútnál dolgozott, amíg zenélt. Aztán neki is betelt a sora: nem mondhatta azt a gyerekeinek "ma azért nem eszünk, mert az Üvegpest zenekarban játszom". És elment pénzt keresni.

Kálmán Tibi, az új ütőhangszeres, rövid működés után közölte, ha majd "lesz valami", hívjam, de ő így nem tud tovább dolgozni. Nem bírta tovább nézni, hogy én hajnalonta újságot hordani járok, fizetem a taxiszámláját, hurcolom a kongáját. Úgy döntött, ezt nem várhatja tőlem, viszont áldozni ő sem tudott az ügyre. Ő volt a legidősebb köztünk. Emlékszem, azt mondta, ha lesz pénz, ugrásra készen áll. Hát szegény azóta is ugrásra készen áll...

Nekem a legnagyobb tragédia Piros Jancsi elillanása volt. Ma Piros Attila néven él Ausztriában, akit fogadott öcsémként szerettem. Egy ideig vittük utána a húskonzerveket, igyekeztünk tartani benne a lelket. Sajnos haza sem jöhet, mert katonaság elől ment ki. A volt a zenekar utolsó sarkköve. Közös munkánk csúcspontján, amikor már nem lehetett nem tudomást venni a létünkről, akkor szóródtak szét barátaim a világba. Egy kiforrott, összeszokott zenekarból egyedül maradtam itt hírmondónak.

– *Hogyan kerültél kapcsolatba Jan Garbarek állandó partnerével, Eberhard Weberrel?*

– Eberhard Webernek nagyon sokat köszönhetek, s évek óta tartó levelezésünk alapján elmondhatom, ez a kapcsolat nem egyoldalú. Problémáinkról, tapasztalatainkról írtunk egymásnak. Sok tanulmány értékű levelét őrzöm, talán egyszer, megfelelő fórumon érdemes lenne közreadni ezeket, és számos olyan lemeze, kazettája van birtokomban, amely nem került kereskedelmi forgalomba, amolyan zenei "intimitások". Szakmai, zenei érdeklődésünk kezdetől fogva azonos volt, morális problémáink – különös módon – most kezdenek csak igazán hasonlítani. A kommunizmus épp javában hanyatlott, amikor első leveleiben a legnagyobb gondnak azt tartotta, hogy mindenki a piacra termel, minél nagyobb mennyiségben akar eladni. Akkor nem nagyon értettem, érthettem, miről is beszél. Most annál inkább. Leírta, hogy ő, Eberhard Weber hiába meghatározó zenei egyéniség, az ottani szinten megélhetési gondjai vannak, és az elnyomatás legkülönbözőbb formáival kell napról napra megküzdenie. Bevallom, mindez alaposan lesújtott. Ezt kínálná a vágyott közeledés Európához?

Többször láthattam játszani, szinte minden munkáját ismerem. A legfontosabb, amit tanultam tőle az, hogyan kell a színpadon viselkedni. Aki látta őt, tudja miről beszélek... Természetesen én is elküldtem neki legértettebb felvételeimet, aminek igen örömteli eredménye lett. Megkért, hogy komponáljak neki egy lemezre való szerzeményt. A munka nagy részével elkészültem, s reményeim szerint hamarosan eljuttatom hozzá a teljes anyagot.

Ma 1992-ben teljességgel igazoltnak látom évekkal ezelőtti – többször is hangoztatott – tanácsát: reális értékeket felmutató zenész mindenkoron egy módon boldogulhat a pályán, ha teljeskörű nyilvánosság övezi munkáját. Ez az egyetlen dolog, amivel érvelni tud. A muzsikusként el kell érni, hogy megszólalhasson. Ehhez át kell vergődnie a hírközlés milliárdokkal körbekerített dzsungelén, anélkül, hogy asszimilálna. Végig kell harcolni az utat, nincs más mód.

– *A "Progressive Jazz" (1987) című kvartett demo után a "Veto Action" az első teljesen önálló,*

*“one-man-band” produkciód (1989). Ezen az összeállításon jelenik meg először az emberi hang is: “Öld a gazdagokat /akik zsebükre gyűrik a napjaidat”. Nagyon száll és nagyon fáj ez a zene. Mi segített túlélni?*

– A “Veto Action” volt az a pillanat, amikor úgy éreztem, még egy jelzéssel tartozom magamnak, az országnak, az utolsóval. Aztán én is elmegyek. Jellemző, hogy pont ebben az évben kaptam – öt év tortúra után – ideiglenes működési engedélyt. Korábban mindenki azért küldött el, mert nekem ilyen nincs. Hát lett... De akkor már nem volt senki mellettem. Egyszál magam ültem be a stúdióba felvenni a “végső szó jogán” üzenhetőt. Karácsony előtt be is fejeztem a munkát. Összecsomagoltam, ami még maradt belőlem, megvettem a vonatjegyet és pont. Kimentem a pályaudvarra. Nem tudom elmondani, mit éreztem akkor. Abban a pillanatban, ahogy elindult a vonat, megláttam a Keleti rohadtnagy óráját, és egyszerűen nem tudtam fölszállni. Pedig már elbúcsúztam a családtól, kifizettem az adósságaimat, ott álltam egy szál szatyorral meg a gitárral, és nélkülem ment el a vonat.

Azaz, az a Bányai, aki 1989-ig az Üvegpest zenekart vezette, kihúzott a szerelvénnnyel. Azóta sincs több Üvegpest kazetta. Ott cövekeltem egy darabig a peronon, mögöttem semmi. Maradtam, mert túléltem, túléltem, mert maradtam.

Ez a másik fele a történetnek. Innentől átállítottam az órát. Haza kellett indulni, és rendbetenni a dolgokat, de már másképp.

– Mindenesetre, hogy nem volt rossz ötlet ez a szangvinikus ittragadás, azt hangzatosan bizonyítja a még 1990-ben készített “Kihajoló ének” című demo, amelyet Farkas Zitával vettél fel. A produkció zenéjét, szövegét, hangszerelését te készítetted, sőt a zenekar is te voltál tizenegyhány sávon. A hangszeres kifejezés, a stúdiómunka ilyen magától értetődően magas színvonalra, eltéveszthetetlen arculata elhelyezhetetlen élmény a mai magyar “könnyűzenei életben”. Nem is beszélve Farkas Zita puritán, minden mesterkéeltségtől mentes énekbeszédéről. Hallani, ahogy mosolyog a hangja. Csengey Dénes képzelhette ilyennek a szabadság hajnalát hozó “éneklő szelet”. A “Kihajoló ének” felvételei immár két éve hányódnak kiadatlanul, nagyjából ugyanazon “illetékesek” ugyanazon fiókjaiban. Semmi áron nem volnék azoknak a helyében, akik ily önfeledt gondossággal rejtegetik ezt a tíz dalnyi szeretetdarabkát a tíz milliónyi szeretetkoldus elől. Mit üzensz vígaszként nekik?

– Nem tudok rájuk haragudni. Megélhetésük érdekében kényszerhelyzetben “cselekedtek”. Nem egyszer visszavághattam volna nekik. Nem tettem meg, mert nem ez érdekelt. Üzenem, hogy töretlenül dolgozom, most épp a “Hirdetések az Isten háta mögül” című produkción. Akik idáig eldugták a zenémet, nem engem tagadtak le, hanem azt a három és fél millió embert, akikből, akikért a zeném van. Ez a kiadvány belépő lesz azon a mindezidáig híven őrzött kapun, ahol valószínűleg még mindig ők lesznek a jegyszedők... Talán megint gondok lesznek a nyilvánossággal. De a belépést többé már nem tudják letagadni.

★

*Emléklül ajánlom e sorokat az Üvegpest zenekar egykori tagjainak: Kálmán Tibornak (konga), Lehoczki Tibornak (szaxofon), Piros Jánosnak (basszus) és Váradi Jánosnak (dob).*

## JEGYZET

Pillanatok egy hat éve tartó beszélgetés néhány órájából.

J. KIRÁLY ISTVÁN

# Színházak útközben

## Beszámoló az őszi mozgásszínházi találkozóról

Létezik ma Magyarországon egy láthatatlan színházi élet, amely sokszor izgalmasabb előadásokat produkál, mint a hivatalos színjátszás. Léteznek az állami támogatás rendszerén kívül működő társulatok, melyek szűkös anyagi lehetőségekkel és nagy alkotókedvvel figyelemre méltó művészeti értékeket teremtenek. Keveset írnak róluk. Még a szaksajtó is csak ritkán regisztrálja eredményeiket. Vékony, főleg egyetemistákból, középiskolásokból áll az a közön-ségréteg, amely tud róluk, szűk az a kör, ahol megmutatkozhatnak.